

AZ ELHALLGATTATÁS SZAKASZAI II.

H U S Z Á R Z O L T Á N

Úgy hozta a sors, hogy az ötvenes évek vége felé újságíró-gyakor-
nokként lebzselhettem a szemlátomást nagyvárosiasodó Újvidéken.
Itt is, ott is új többemeletes épület, sőt felhőkarcoló emelkedett a
magasba, csak a vasútállomás és a peremváros jó része maradt megmo-
solyogtatóan vidékies. Közel a Duna-parthoz, egy még vakolatlan, erő-
dítményszerű épületben, melynek bordás, érdes falait imitt-amott roz-
dásodó vashuzal éktelenítette, tanyázott a szerkesztőség. Sehol semmi
felirat. Amilyen bevehetetlennek látszott kívülről az épület, annyira
védtelen volt belül. A bejáratí üvegajtót sohasem zárták be, pedig az
üres előcsarnokban a portásfülke is üres volt. Az illetékesek talán így
akartak arany középutat építeni az átjáróház meg a börtön között;
esetleg nem is akartak semmit, csak a senki földjén, két tűz közt érezvén
magukat, menteni, ami menthető. Amikor először jártam ott, különös
zaj igazított útba, mely fölülről jött: a szerkesztőség zakatoló teleprin-
tere, mely szinte ontotta magából hosszú papírszalagon a különféle
hírügynökségi jelentést. Az egyik jókedvű külügyes egy papírkigyót
ebből a szalagból nyakára tekerve cipelt asztalához. Olykor kézíráttal
a kezében fontoskodó arcú riporter jött ki a folyosóra, és indult hatá-
rozott léptekkel a gépírónök szobája felé. Olajozottan működött min-
den, mégis valami furcsa elfogódottság volt érezhető a levegőben, vagy
inkább mámor: az új helyfoglalók elfogódottsága és mámora. Beköltö-
zésre ugyanis csak pár hónapja került sor, és nem volt könnyű hozzá-
szokni, elhinni, hogy ez az új épület, noha még befejezetlen, teljes
egészségen az övék. Mintha az érdemtelenység és jogosultság érzete
viaskodott volna a lelkekben: mit kell majd azért törleszteni, hogy a
hatalom egyedül a magyar szerkesztőségnek tette lehetővé a társbér-

letből való elköltözést, a különválást, ugyanis a szerb, a szlovák, a ruszin és a román szerkesztőség továbbra is együtt maradt, ugyanabban az épületben volt kénytelen szorongani. Hogy milyen meggondolásból történt mindez, azt nem nehéz kitalálni. Sem a magyar kisebbség megnyeréséről, sem valamiféle kegy gyakorlásáról nem lehetett szó, hiszen egy totalitárius rendszernek efféle gesztusra nincs szüksége, de kétséges az is, hogy a kitartó kérelmezés talált volna végül is meghallgatásra, és a teljesítmény nyerte volna el így megérdemelt jutalmát. Ez volt a nagy nyitás időszaka Nyugat felé, kellett egy látszólag önálló nemzetiségi intézmény: sajtó- és könyvkiadóház az egyenjogúság demonstrálása végett, magyarán: hogy legyen hová vezetni a külföldi vendégeket. Részint tehát ennek a kirakat jellegű állapotnak a tudata és nyomasztó terhe volt az, mely a visszafogottságot okozta, részint az a tény, hogy állandó ellenőrzés alatt kellett a szabad sajtót adni, azaz gúzsba kötve táncolni. Fenegyerekeskedésre – egy bátrabb cikk erejéig legalább – alig nyílt alkalom, pedig a szerkesztőség átlagéletkora ezt indokoltta tette volna.

Kellemes izgalmat éreztem, ahogy ott álltam a főszerkesztő íróasztala előtt, melyen három géppel írt flekk volt egymás mellé helyezve nagybetűs és felkiáltójeles utasítással a fejléccen. Maga a főszerkesztő barna, sportos külsejű, olyan harmincöt év körüli ember volt, szájában enyhén füstölgő fekete kurtapipa. Óvatosan elhelyezte a pipát a hamutartó mellé, s futólag szemügyre vett. Megszoktam már az ilyen pillantást, és nem lepett meg, hogy kérdezősködni kezd személyes dolgaim felől, noha rövid önéletrajzomból, ha egyáltalán olvasta, mindent tudhatott rólam. Aztán kedélyes csevegésre váltott. Fölvette a pipát, ismét letette.

– A mostani fiatalok, akik az iskolából kikerülnek, mintha nem tudnának annyit, mint a régiek, kevésbé képzettek a háború előtti nemzedéknél, ismereteik eléggé hiányosak.

– Bizonyosan így van. De ez azért van így, mert a régi tanárok jobbak voltak, azaz elsősorban a tankönyvek voltak a jobbak. A háború után hosszú ideig a diákoknak diktálásra kellett jegyzetelniük, sőt még most sincs elegendő és jó tankönyv. – Összevonta sűrű, vastag szemöldökét.

– Párttag?

– Nem. – Újra fölvette a pipáját, és megkönnyebbülten szipákol.

– Hol szeretne dolgozni, melyik rovaton? – Hallgattam. Szabad keze türelmetlenül megmozdult, és a hátam mögé mutatott.

– Van itt ismerőse valaki? – Megfordultam, és végignézttem a tágas és hosszú szerkesztőségi termen, melynek minden zugában íróasztal

volt, az asztal mögött telefonáló, munkatársaival tárgyaló vagy kézirat fölé hajoló szerkesztő. Csupa ismeretlen vagy félreismert arc.

Másnap a belpolitikai rovat munkájával ismerkedtem. A szerkesztő, egy rőt bajuszú, magas fiatalember konfekciós zakójában, melyhez sehogy sem illett a halványzöld nyakkendő, s ahogy munkatársait kezelte, először szerénynek és barátságosnak látszott. Helyettese, aki szintén magas termetű volt, de ijesztően sovány és kissé görnyedt tartású, s aki állva szeretett dolgozni, mintegy bemutatván a naprakész újságíró, tüstént beavatott a szerkesztés titkaiba. Ugyanis a tudósítók nagy gondal írt terepi jelentéseit, beszámolóit, valamely helyi nagysággal készített interjúit és érdektelen riportjait, melyek vaskos borítékban érkeztek postán, ízekre szedte, szinte széttrancsírozta, hogy a kéziratból pillanatok alatt saláta lett. Végül a többoldalnyi szöveg alig négy-öt sorra zsugorodott össze a lényegre törő tömör fogalmazás példajaként. Megvető arckifejezése és a beszéd, mely jelenlétében rendszerint lehalkult, nem sok jóval kecsegtetett.

– Látja? Így kell ezt csinálni!

Bár kétségtelen, hogy fegyelem nélkül jó újság nem készülhet, az a katonai fegyelem azonban, mely ezen a rovaton uralkodott, mégis túlzottan minősíthető.

Egy hét múlva kora hajnalban a belpolitikai stáb egy, még a háborúból itt maradt katonai dzsipen terepre indult. A szűk fülkében öten voltunk egymáshoz préselődve, de ennek a módfelett kellemetlen állapotnak jó oldala is volt, ugyanis egy-egy hirtelen zökkenőnél vagy csikorgó fékezéskor úgy föl-földobódtunk ülőkénkről, mint zsoké a nyeregben, s így legalább tartottuk egymásban a lelket. Persze elől csak ketten ültek, a két főnök. Valahol Topolya és Szenttamás között engem magamat letettek egy isten háta mögötti ismeretlen falucska központjában. A rövid útbaigazítás úgy szólt, hogy nézzek szét a helybeli általános iskola berkeiben, beszélgessek el a pedagógusokkal sikereikről, gondjaikról. Nekem való, egyszerűségében is összetett feladat, mégsem dobott föl, mert szokványosnak, agyoncsépeltnek látszott és képtelenségnek az állóvíz sodrásáról zengedezni. Már a főtéren kitént, amikor kérdezősködtem az iskola felől, hogy itt magyarul nemigen boldogulok, a falu lakossága ugyanis jórészt telepesekből állt. Az iskola egy szűk helyiségében, a tanáriban aztán bemutatkoztam, és elmondtam jövetelem célját. Az igazgató egy zavart tekintetű, riadt magyar tanítóhoz irányított, akitől semmi érdemleges tájékoztatást nem kaptam, de akinek a riadsága mindennél jobban beszélt. Hogy ennek az ötletszerű kiruccanásnak

mi volt a valódi célja, sohasem derült ki. Az csak természetes, hogy a riadt tanítóról a szerkesztő hallani sem akart, pedig egy elemző és okfeltáró karcolatot legalább megérdemelt volna. Ehelyett kioktatásban részesültem a diákszövetkezetről, mely annak az iskolának a büszkesége volt. Nyilvánvaló, hogy a gyerekek ott játszva megtanulhatják, mégpedig közvetlen tapasztalat útján, hogyan kell egy jó szövetkezetet megalakítani, működtetni és irányítani. Így ezek a diákszövetkezetek az alakuló szövetkezeti rendszer csírái. Nagy nyeresége ez a társadalomnak. A szerkesztő tanítóhoz illően magyarázott, én pedig úgy tettem, mintha a szőnyeg érdekes ábráinak a tanulmányozásába mélyednék.

Egy másik alkalommal még inkább a bőrömön tapasztalhattam, milyen az, ha valakit beledobnak a mélyvízbe, mielőtt megtanult volna úszni. A szerkesztő ismerhette azt a mikszáthi bölcs tanító mesét, mely az egérről és a macskáról szól, de az újságírásra is vonatkoztatható, s melynek lényege, hogy a macska tanítás nélkül megfogja az egeret. Igen. Az újságíró, mint futkározó és egérre leső macska valóban jó összevetés, mely igazi írói éleslátásról tanúskodik. Persze hogy megfogja, ha hozzáférhet, de az egérfogó még jobban megfogja, pedig azt sem kell tanítani. A mélyvízből riport lett, az első tekintélyes terjedelmű írásom, mely egy tartományi jellegű szántóversenyről számolt be nevekkel, adatokkal alátámasztva, az őszintén baloldali érzelmű P.-nek, egy hetilap munkatársának köszönhetően. Az újságírók közül az első közvetlen, emberi szót és útbaigazítást tőle kaptam, pedig szenvtelenül beszélt, szinte unottan, mint aki sokat tapasztalt már az életben. Az is rokonszenvenné tette, hogy úgy látszott, maga a verseny nemigen érdekli, a vetélkedés izgalmi legalábbis nem hozták lázba. Engem sem. Bukdácsozni szemerkélő esőben a buckák és barázdák között félcipőt féltve, és motorkerékpár pótülésén zötykölődni nem éppen mulatságos egy átvirrasztandó éjszaka rémképével a láthatáron. De ahogy láttam, a traktorosok sem voltak ünnepi hangulatban: hétköznap lévén. Igen, a vetélkedők java része valójában csak játék, cirkusz, mely szórakoztat, de nem serkent. Különös, hogy az illetékesek mégis ennyire szorgalmazzák. Mintha nem tanultak volna a történelemből. A görög nemes versengésnek ugyanis a római gladiátorviadal lett az egyenes folytatása és a „cirkuszt, kenyeret” hangulat. Meg különben is, minek a versenyszellemet szítani, mikor úgyis megvan és fennen lobog, s több bajt, keserűséget okoz, mint örömet.

Nyilván tartás végett a heti teljesítményt le kellett vinni a földszintre a titkárnőhöz, egy anyáskodó, molett, szőke hölgyhöz, aki mindig jó-

kedvű volt, és nem feledkezett meg a biztatásról. Itt jön a mi szép emberünk, mondta, ha meglátta a belpolitikai szerkesztőt, aki ekkortájt már ezüstös színű nyakkendőt hordott a halványzöld helyett és kizárólag mérték szerint készült angol szabású szövetöltönyt. Kínos rivalizálás kezdődött közte és a főszerkesztő között, áskálódás, harc a magasabb pozícióért. Az egyik tanácskozáson, ahogy szokás, a főszerkesztő beszámolt a heti teljesítményről rovatok szerint, és vázolta a jövő hét teendőit.

– Kedves Kollégák, jó hírrel kezdhetem. Ausztráliából, ottani olvasóinktól levelet kaptunk, melyben valóságos dicshimnusz zengenek lapunkról, a világ legszínvonalasabb magyar nyelvű sajtótermékének titulálva. Ezt a színvonalat továbbra is tartanunk kell. – A belpolitikai szerkesztő izgott-mozgott székén, és rőt bajuszát simogatta.

– Ausztrália, ha jól tudom, igen messze esik tőlünk. – A vállalati igazgató, aki inkább birkózóra hasonlított, mint tisztviselőre, hátul ült, és csak ritkán szólt bele a vitába. Sem a beszámoló, sem a jövő heti terv és távlati cél nem látszott olyan érdekesnek, hogy egészen odafigyeljek a tanácskozás menetére. Kihasználva az alkalmat, verseimet pötyögtetem hátul egy gazdátlanra vált írógépen; F. biztatására gépeltem önfeledten, nem zavartatva magamat az igazgató bosszús, rosszálló tekintetétől. Éppen ideje, mondta ugyanis F. egyszer a klubban, hogy egy kötetet összeállíts, mert a fiatalok közül nemigen van más, aki erre érdemes volna. Az igazgatón kívül több olyan belső és külső munkatárs is jelen volt, akivel a szerkesztőségben máskor csak ritkán lehetett találkozni.

Mint G., az öreg tollforgató harcos, aki mikor alkalom nyílt rá, szerette viharvert életének élményeit mesélni. Rekedtes hangján órákig tudott beszélni, miközben széles mosollyal tekintett mindenre és mindenkire. Talán az egyedüli újságíró, akinek jóízű humora volt, s aki nem bújta különféle álarc mögé. Arca markáns, mélyen barázdált és széles, adys szemében lappangó keserűség. Egyszer megkockáztattam, hogy szóljak hozzá, kezemben tartva az irodalmi folyóirat legújabb számát.

– Ez a verse igen jó vers. – Figyelmesen a folyóíratra nézett, aztán rám, de most nem mosolygott.

– Ady Endre jobb verseket tudott írni. – Csönd lett. Eredeti Parker töltőtollára és tizenkét lámpásos világvevő rádiókészülékére büszkébb volt, mint verseire vagy bármely írására, pedig a vasárnapi szám legnépszerűbb rovatát ő készítette, melyben a humor sajátos eszközeit alkalmazva kertelés nélkül elmondhatta véleményét a világ közeli és távoli eseményeiről, jelenségeiről.

K. volt a másik rokonszenves ember, aki szintén csak elvétele tartózkodott a szerkesztőségben, pedig gyakran szükség lett volna rá a rengeteg fordítani való szöveg miatt, mely az egymást érő ülésezések után zúdult a teleprinterből a szerkesztőség nyakába. Ezzel az idegtépő munkával rendszerint K.-t és egy másik remek fordítót, C.-t bízta meg legszívesebben a főszerkesztő. Ők ketten kapásból tudtak órákon át kezükben a szerb szöveggel egyenesen írógépre diktálni magyarul. Csaláteként a főszerkesztő a kijelölt fordítandó szöveg fölé hatalmas számokkal odaírta a rendkívüli munkáért járó tiszteletdíj összegét. Mit tehetett volna egyebet, hiszen állandó fordító nem állt rendelkezésére, külön fordítót ugyanis a lap nem alkalmazott. Talán e miatt a kiszolgáltatott helyzet miatt orrolt rájuk a főszerkesztő.

– Fogadok, hogy K.-nak házassága előtt nem volt dolga nővel. – A gunyoros hang viccebe torkolt, ez meg harsány nevetést váltott ki baráti körében, mely a sport- és hírovtat jeles skriblereiből állott. Egyikük székének két hátsó lábára dőlve hintáztatta magát, másikuk mindkét lábát fölrakta az asztalra, ahogy az amerikai filmekben szokás. Igazi hatása mindennek azonban, mely az élcelődésből következett, majd csak később mutatkozik meg. A külpolitikai rovat újdondásza ugyanis, aki talpraesettséggel tűnt ki, egyszerűen csak fölszegett fejjele és mély torokhangon így válaszolt arra a kérdésre, hogy hol van elveszve mostanában.

– Rendszeres gyógykezelésre járok. Tripperem van.

A klubban, melyhez egy kis büfé tartozott, tovább folyt az iddogálás és falatozás, mintha mi sem történt volna; az egyik sarokban egy kopaszodó nyomdász hajolt a sakktábla fölé, míg fiatalabb társa derűsen nézte, a ki-be járók semmitmondó szavakat váltottak egymással.

K. otthon elkészíthette a heti penzumát, ugyanis állandó rovata volt, mint G.-nek, mely olvasottság tekintetében vetekedett bármely más népszerű rovattal. Irányadó vélemény szerint ezen a tájon ő a költő, és versfordítása utolérhetetlen, mindamellert cikkeit, melyek alapos szakértelemről tanúskodtak, következetesen és folyamatosan a közszolgálat érdekében írta. Igazi úrifíú, kissé hosszúkas európai arc a hozzáálló szemüveggel, zengő, sohasem indulatos hang, öltözéke jó ízlésről tanúskodó, jóllehet inkább hivatalnok; viselkedése olyan, mint akinek gyerekoszobája és saját könyvtára volt. Zárkózottsága megtévesztő: csak megvágotta azokat, akikkel beszélni érdemes. A művészember áldása és átka ez. Megértő és elnéző jó barát híján nem érezhette jól magát a szerkesztőségben. Bár tudta, hogy én is elkövettem már egy-két kisebb-nagyobb verset, a köztünk levő áthidalhatatlan távolság nem csökkent.

Egyszer váratlanul odajött C. asztalához, ahol egyedül álldogáltam, kezében versem kéziratával, melyet az irodalmi folyóiratnak nyújtottam be, és a vers egyik szakaszára mutatott. Tudtam, hogy szerkesztőbizottsági tag, így jutott hozzá a vers.

– Ezt a témát jó lenne bővebben kifejteni, mert érdekesnek látszik. – Fiatalos vállrándítással és fejrázással válaszoltam. Ebben az a kimondatlan gondolat fejeződött ki, hogy nem tudom másképp megírni, de nem is akarom, nekem éppen így jó, ilyen hiányosan. Nem szeretem a hibátlan, tökéletes dolgokat, mert azok a befejezettség, a merevség, a megváltoztathatatlan vég érzetét keltik bennem. Legjobban szeretnék névtelenül írni, mint a népdalköltők, hogy ki-ki kedve szerint alakíthasson versemen, vagy mint a Biblia szerzői, akik kegyes csalásként más nevével vannak megnevezve, hogy névtelenek maradjanak, mert csak így válhatott a Biblia azzá, ami. Így is jó, mondta K. szenttelenül, és a kéziratot visszatette táskájába.

– Különbösen érdemes odafigyelni, hogy a modern költészet a zeneiséggel nem sokat törődik, ma már senki sem ír dalt, csupán a fűzfapoéták, inkább a képszerűség a cél, a modern képzőművészeti vívmányok felhasználása. Alig figyeltem a jóindulatú figyelmeztetésre. Éntőlem beszélhetett volna akár Lautréamont-ról is, az álgrófról, aki csak látszólag járt a bibliai szerzők nyomdokain. Álságnak és divatos hóbortnak tartottam az egészet, mely stílusterrorral társul. A próza, sőt az értekező próza erényeit versben, a vers sajátos leleményeit viszont prózában csillogtatni, micsoda badarság! K. talán megérezett valamit ezekből a gondolatokból, mert nem ment el azonnal. Időközben C., a művelődési rovat szerkesztője visszajött valahonnan, íróasztala körül így hárman lettünk. C. mindig játékos kedvű volt, most sem lepett meg, hogy fésűjével azt próbálgatta, milyen messziről vonzza magához a papírszeletkéket. Egyszer csak ingerülten kifakadt.

– Ha ez így folytatódik tovább, húsz év múlva itt nem lesz magyar nyelvű sajtó! – Elképedtem.

– Már miért ne lenne, ilyen színvonallal?

– A lap példányszáma fokozatosan csökken. – Mínta C. Kosztolányi kései naplójának egy töredékét visszhangozta volna némiképp módosítva: „Húsz év múlva itt nincs magyar!” (Ludasi látogatás – Emlék – 1930. I. 13.) Elszántam magam én is egy kis játékra: könyvet helyeztem a fésű és a papírszeletkék közé.

– Tessék most vonzani! Az nyilvánvaló, hogyha nincs ilyen közbehelyezés, mert megakadályozzák, a vonzás megteszi a magáét. A többség

a maga fajsúlyánál fogva megállíthatatlanul magához rántja a kisebbséget, bármiféle politikát hirdessen is. – K. fölkapta a fejét.

– Ha ez így van, tenni kell valamit ellene. Szólni kell, írni, cselekedni, amit csak lehet. – Ilyen hevült állapotban még sohasem láttam. Hangján érződött, hogy őszintén beszél. C. is rábólintott, de kedvetlen maradt, és a fésűt eltette, a papírszeletkéket pedig belesöpörte a papírkosárba. Íróasztala így tiszta lett, és rá lehetett ülni. Ő volt a legjátékosabb kedvű újságíró a szerkesztőségben. Hát, hát, mondta a legkényesebb témáról is, így fejezve ki véleményét. Harminc év körüli pocakos legényember, de íngallérján semmi gyűrődés. Állítólag ha gyűrődni kezdett, eldobta az egész inget mindenestül, és helyette újat vásárolt. Megtehetette. Egy délután föl akartam menni az épület tetejére levegőzni, amikor a még beépítetlen felső szinten a keresztben álló gerendák között C.-t elmélyült hegedülésben találtam. Előtte kottaállvány. Olyan önfeledten, fáradhatatlanul játszott, hogy engem észre sem vett. Mihelyt megállt a vonóval, a kottát leemeltem az állványról, és fordítva helyeztem vissza. C. nem szólt, csak csodálkozva nézett a semmibe. Azt hittem, érti a tréfát.

– Paganini?

Megrázta a fejét. Jónak láttam megmagyarázni a dolgot.

– Mert Paganini állítólag így is tudott játszani. – C.-n nem látszott, hogy méltányolná elismerésem játékán, melynek művészi fokával tisztában lehetett. Vagy nem fogta föl az összehasonlítás valódi szándékát? Tény, hogy nagy zenebarát volt, és a középkori polihistorok fajtájából való. Nem csoda, hogy E., a lektor az ő kéziratát nem nézte át, mert nem volt rá szükség.

Másnap E. szokatlanul elégedetten kelt föl asztalától, és odament C.-hez. Ezt sem tette meg akárkivel.

– Ráérsz ma este? A lányom szeretne egy kis kamarazenélést. – A lány azonban ugyancsak csitri lehetett még, mert C. ugyan szemlátomást küszködve önmagával, de elodázta a választ.

Nők csupán négyen dolgoztak a szerkesztőségben, s közülük is az egyik, akinek a komolyságát és szótlanságát csak egyetemi végzettsége indokolta, még próbaideje lejárta előtt eltávozott. A másik, a főszerkesztő-helyettes felesége házvezetónői hajlamait és tudását kamatoztatta cikkeiben. Túl a harmincon hajadonként és bírósági tudósítóként jól érezte magát a harmadik. Végül a legfiatalabb, aki kerekded, babaarcú lány volt, és csak középiskolai végzettségű, mégis meglepő biztonságossággal közlekedett az íróasztalok között, mintha E. E. Kisch nyomdokain járt volna. Önérzetét csak fokozhatta az égő cigaretta, mely szája sar-

kából hanyagul és ferdén csüngött alá, mint a mindig telt ház előtt pergetett vadnyugati filmek hőseinek. A belpolitikai szerkesztő férfitársaságban kis k-nak nevezte, miközben somolygott hozzá rőt bajusza alatt.

C. előtt a szerkesztőségben kétségtelenül E.-nek volt a legnagyobb tekintélye, bár őt sem kímélte meg versfaragó képességének fitogtatásától. Ugyanis E. jelenlétében, akiről köztudott, hogy a makaróni nyelv ádáz ellensége, tünetően elszavalta legújabb makaróni művét. A humoros hatást még csak fokozta, hogy a rímelő szavak „nemzetisége” sorra eltért egymástól. Ezen E. is mosolygott. Ilyen ideges embert még nem láttam. Mintha állandóan ideg feszültségben élt volna. Szinte reszketett a keze, ahogy görcsösen szorongatta hosszú, csontos ujjai közt platinahegyű töltőtollát, miközben vonalakat húzott a javításra szoruló kézirat szavai alá, fölé, megszámozva némelyiket, áthúzással, betoldással éktelenítve el a „formás” kéziratot. A szórend, a kiemelés, a szabatosság, azaz a pontosság volt a vesszőparipája. Mintha lehetne egyáltalán pontosan fogalmazni! Hiszen amiről azt hisszük, hogy pontos, arról hamarosan kiderül: becsaptak bennünket, mint zugárus a mérleggel; látszat, trükk volt az egész. Valóságos dühroham fogta el, ha egy mondatot, mely hosszabbra sikeredett a kelleténél, zavarosnak talált. Előfordult, hogy ilyenkor lecsapta töltőtollát, szemüvegét, és kifújtatott a teremből lecsillapodni. C. kézzelével megállított, amikor látta, hogy fanyalogva hagyom ott a lektori színhelyet.

– E. szigorú, de érti a dolgát. Egy régóta várt nyelvtankönyv kéziratát háromszor átdolgoztatta a szerzővel, aki pedig nagynevű tanár.

– Babonáság, hogy egy gondolatot csak egyféleképpen lehet kifejezni, bár igaz, hogyha némely mondaton kicsit is változtatunk, módosul a jelentése. De ebből még nem következik, hogy megmervévsük, gyötrelmes szókereséssé tegyük a fogalmazást.

– E. Oxfordban végzett, és jól tud angolul. – Dühös lettem.

– A magyar nyelv nem angol, A kettőnek vajmi csekély köze van egymáshoz. – Hát, hát, mondta C., és tekintete elmélázott az izzó fénycsöveken. E.-t nemcsak a hibás kéziratok idegesíthették, hanem az is, hogy íróasztalától nem messze nyílt egy ajtó, ahonnan a nyomdagépek zaját lehetett hallani. E.-t nehéz múltjának emlékei sem hagyhatták nyugton, ugyanis a Tájékoztató Iroda határozatát követő tisztogatáskor letartóztatták mint főszerkesztőt, és politikai elítéltként éveket ült börtönben. De az egyenes tartású, szikár testben még mindig nagy lelki erő rejlett. Szellemes nyelvápoló cikkeket írt, színes útleírása szépírói képességről tanúskodott.

Egyre szívesebben tartózkodtam a szerkesztőségen kívül; a klubban, mely mindig forgalmas volt, mégis a ház legnyugodalmasabb helye, a Matica srpska otthonos levegőjű olvasótermében, a város mindig zsi-bongó, eleven utcáin, úton vagy egyebütt. Egy ilyen úton akadtam össze N.-nel a zsúfolásig megtelt gyorsvonat egyik fülkéjének előterében. Élcelődni akartam az irodalmi folyóirat szerkesztőjén, aki a modern írói eszközöknek szinte megszállott híve lett, de N. ózdkodott a nyílt véleménynyilvánítástól, bár érezte, hogy kedvére való az élcelődés.

– Mikor lépsz be a pártba?

– Talán úgy értetted, hogy mikor vesznek föl?

– No mikor?

– Sohasem. – Nem akart hinni a fülének. Magyarázkodnom kellett.

– A helybeli párttitkár hívott egyszer, de kitérő választ adtam a szüleimre hivatkozva, hogy ők nem szeretnék. – N. megszorította a karomat.

– Te, ezt el ne mondd másnak! – Fekete sziklaként magasodott előttem, janicsárbajusza még balkánibbá tette elszánt arcvonásait. Író csak az lehet, aki ritkán elégedett önmagával, s akinek nem közömbös a másik ember sorsa. N. író volt, és publicisztikai írásai meg riportjai révén biztosnak látszott helye a lapnál. De mindig volt valami homály körülötte, valami zavaró ellentmondás, mely írásain is érezte hatását. Nagy erőfeszítéssel járhatott a szájba rágott szavaktól naponként eljutni a képzelet szárnyalásáig. A zurnaliszta ugyanis nehéz, földhözragadt ember, aki legfőljebb ha fára kapaszkodhat föl, míg az író könnyű tollú, mert szabad madárnak született.

– Neked továbbra is a magyar parasztsággal kellene foglalkoznod. Mi történt azokkal, akik beköltöztek a városba? Más ezt úgysem tudná megírni, csak aki közülük való és őstehetség. – Valósággal fölszisszent, fölhorkant erre, és fenyegetően föl vonta szemöldökét.

– Én bunyevác vagyok, bunyevác származású! – Mi ez, agent provocateur-félének néz? De elképedésem csak pillanatokig tartott.

– Jó. Akkor bunyevác őstehetség. Egyre megy. Csak akkor miért írsz magyarul? – Erre a logikusnak tetsző kérdésre nem válaszolt. Nem említett világirodalmi példákat a maga igazolására, pedig megtehetette volna. Abban az egységesítő korszakban a nemzetiesedésnek még a látszata is főbenjáró bűnnek számított, úgyhogy valóságos mumusként kísértett a szellem emberei körül. Nem csoda, hogy N. így reagált a valójában dicséretnek szánt ártatlan megjegyzésre. De az sem lehetetlen, hogy az őstehetség minősítés sem volt ínyére, jelzőjével együtt pedig végképp kihozta a sodrából. Később még találkoztunk egyszer, de fejét

elfordította, mintha nem vett volna észre, és kitartóan másfelé nézett. Fogtam a jelzést. Családos ember.

Egy másik emlékezetes találkozásra a Duna utcában került sor. A szerkesztőségbe igyekeztem, B. pedig onnan jöhetett el. Jó színben volt, mint mindig, és jó kedélyű. Előreugró hegyes orra mélyen érző emberről, kivételes szellemi képességről és művészi hajlamról vallott. Mint az apró termetűek általában, heves vérmérsékletét nehezen tudta fékezni. Egy-két megnyilvánulása pedig arra utalt, hogy az irányító, útmutató szereptől sem idegenkedik.

– Aztán tegye rendbe azt az újságot, hogy jobb cikkeket olvashassunk.
– Elképedtem ekkora tájékozatlanságon. B. nem tudja, hogy ez a lap a világ legszínvonalasabb magyar nyelvű sajtótermékének a hírében áll, meg hogy valójában milyen egy újdondász státusa? Egy szál parittyás Dávid és csupa Góliátok! Nevetséges. Vagy csak kedélyes ugratás, tréfa az egész, mely mindenkor elsüthető a fiatalok rovására? Viszonoztam a kedélyes mosolygást.

Szabadka, a diákváros, a gimnázium! Azt, hogy életem során a különféle sorscsapások nem taglóztak le, valószínűleg a szabadkai diákéveim akklimatizáló hatásának köszönhetem, meg a könyvtárnak meg Z.-nek, aki a városi könyvtár alkalmazottja volt és a könyvkölcsönző diákok nagy barátja. Elvárta, hogy tegezzék. Sinkás versei közül átadott néhányat, hogy véleményt mondjak róluk. Képes volt örülni egy diák elismerő szavainak. Poros, piszkos bakancs éktelenkedett a lábán, arca fakó, majdnem zöldes, de csupa segítőkészség az egész ember. Tudtam tehát, hogy nem Krőzusról van szó, most mégis döbbenetes volt, ahogy ott álldogált a helyi hetilap szerkesztőségi épülete előtt: vászonsapka a fején, elnyűtt felöltőjében, elárvult állapotban. Kötettel a háta mögött!

– Szép tárcád jelent meg a lapban, igazi költői szöveg. Az, amit te művelsz, irodalom a javából, nem újságírás. – Arcán, mely még fakóbbnak látszott, mint azelőtt, most nem mutatkozott semmi öröm. Elpanaszolta, hogy éppen az a baj. A szerkesztő véleménye szerint az átlagolvasó így nem képes megérteni.

– Nofene. Akkor írd egyszerűbben. – Hangja elbicsaklott.

– Csak így tudok. Nem szólnál egy-két szót az érdekemben . . . tárcáimat tekintsék úgy, mint a többi cikket . . . naponta tudnék írni . . .

– Jó, majd szólok. – Akkor tudtam meg, hogy állásából elbocsátották, mert nincs megfelelő képesítése.

– Ez nem lehet igaz! Költő, aki nem ért az irodalomhoz, a könyvekhez, akinek nincs képesítése könyvtárosi állásra, mely valójában pincéri

kiszolgálásból áll? De vállalati igazgató lehet valaki négy elemivel, csonka középiskolai végzettségű: egyetemi tanár és miniszter a tanítóból! – Őszinte fölháborodásom alig enyhített valamit Z. keserűségén. A baj nagyobb volt, mint gondoltam. Elmondta ugyanis, hogy állandó megfigyelés alatt áll, és bizonyos napokon jelentkeznie kell a rendőrségen. Nem volt nehéz elképzelni, ahogy a rendőrségtől fölhívják telefonon az illetékest, az illetékes a döntéshozót, és Z. megkapja a magáét, azaz nem kap semmit. És kész. Verseit azért még közölhetik itt-ott, kötete is megjelenhet, de ez már mind csak szalmaszál a fuldoklónak. Majd csak elhúzza valameddig a tiszteletdíjából. No persze. Miért nem vigyázott magára, ha már fecskeapa lett a nagycsaládos ember, a leghumánusabb szocialista rendszer proletárköltője. Vagy nem is proletár?

– A jó újságíró nemcsak szemfüles, hanem csupa szem, csupa fül; nekimegy fejvel a falnak, de előbb bukósisakot húz a fejére, és mindig talpra esik. Elnézést érdemel, amiért nincsenek aggályai cikke miatt, melyben a riportalany csak megszemélyesített tárgy; és méltányolni kell, hogy állóképessége vetekszik az élsportolóéval. Az újságírás ugyanis állandó készenléti állapot, mint a frontszolgálat: nem csoda, hogy olyan sok újságíró idő előtt kidől a sorból.

Olajozottan működött a gépezet, a főszerkesztő tartotta régi formáját, bár gyomorsavtúltengésben szenvedett. Jó hátszéllel ügyesen tudott lavírozni a nagypolitika és a napi politika, a látszat és a valóság között. Mint vérbeli játékos, úgy tudta kevergetni a paklit, hogy egy-egy ütőképes lap hozzá kerüljön, és kártyáiba nem engedett betekintést. Nagyvonalú vezércikkei a profi újságírót dicsérték, aki nem dől be akármilyen provinciális áramlatnak. Demokrata érzelmeit nem rejtette véka alá, fennkölt, olykor modoros stílusa mégis azt sugallta, hogy finoman, de egyértelműen elhatárolódik a népszerűségtől. Sok mindent rá lehetett volna tehát fogni, mint mindenkire, csak a naivságot nem, mert tudván tudta, hogy az élet egy pillanatra sem állhat meg.

Szóltam Z. érdekében, noha az eredmény aligha volt kétséges. Abban a légkörben egyre inkább úgy éreztem, hogy még azt is elfelejtem, amit addig tudtam. Ez volt az ún. irodalmi pangás, az átmenet időszaka. Az új irodalom leendő képviselői, akik hamarosan hathatós támogatást élvezhetnek majd, még gyerekcipőben jártak, de egy-kettő közülük már megmutatta oroszlánkörmeit mind novellában, melynek példázata jelzésértékű volt, mind szokatlan hangszerelésű, újszerű versben.

Úgy látszik, minden évben lennie kell hajnali ködnek, tavaszi fagnak, hogy a kert buzgalma némiképp alábbhagyjon, mint akkor is. A park

azonban, mely a szerkesztőséget a városközponttal összekötő zegzugos útvonal közepe táján zöldellt, egészen kizöldült díszbokraival és hatalmas fáival, s a mindig friss vizű tavon hattyúk eveztek méltóságteljesen, és francia turisták csodálkoztak, kenyérdarabokat dobálva a partról a fickándo-zó halak felé.

Míntha valahol összebeszéltek volna, C. is, az irodalmi folyóirat szerkesztője is elé-m rakott egy egész halom kéziratot: nézzem, olvassam, mennyi jó vers van köztük, mely mind nyomtatásra vár. Mégis – kár-pótlásul az önbizalmamat ért sérelemért – konokul írtam tovább a magam ilyen-olyan verseit, jóllehet ez már csak utóvédharc volt veszített csata után. Föl-föltámadt és élt bennem a dac, hogy majd én megmu-tatom. Persze nem mutathattam meg semmit, legföljebb a hátamat.